

**ПАВЛО ВІРСЬКИЙ ТА ДЕРЖАВНИЙ ЗАСЛУЖЕНИЙ
АКАДЕМІЧНИЙ АНСАМБЛЬ ТАНЦЮ УКРАЇНИ
В РОЗСЕКРЕЧЕНИХ ДОКУМЕНТАХ
З АРХІВУ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ УРСР**

У статті висвітлено діяльність Державного заслуженого академічного ансамблю танцю України крізь призму агентурних спостережень органами Держбезпеки УРСР. Окрему увагу приділено аналізу слідчої справи Олексія Вірського (брата Павла Вірського), арештованого і розстріляного 1937 року в Одесі в ході «великої чистки», упровадженої очільником НКВС СРСР М. Єжовим, мета якої полягала в «очищенні» партійних кадрів від учасників так званого правотроцькістського підпілля.

Ключові слова: Павло Вірський, ансамбль танцю УРСР, служба державної безпеки, репресії.

The activity of the State Honoured Academic Dance Ensemble of Ukraine through the lens of the secret service observations by the state security bodies of the Ukrainian SSR is described in the article. Particular attention is paid to the analysis of the investigation case of Oleksiy Virsky (Pavlo Virsky brother), arrested and shot in 1937 in Odesa during the 'Great Purge', introduced by the head of the USSR NKVD M. Yezhov. Its purpose consists in the 'cleansing' of the Party cadres from the so-called 'Right-Wing Trotsky Secret Work'.

Keywords: Pavlo Virsky, Dance Ensemble of the Ukrainian SSR, State Security Service, repressions.

Павло Вірський – засновник і організатор першого в Україні професійного національного ансамблю народного танцю, людина, яка своєю неповторною новаторською творчістю визначила обличчя української народно-сценічної хореографії, її характер і виконавський стиль на багато десятиліть вперед. Досконало знаючи невичерпні багатства автентичної хореографії, П. Вірський створював на її основі справжній академічний танець, працював як над широкими хореографічними полотнами, так і оригінальними танцювальними мініатюрами. Образно-танцювальне мислення балетмейстера завжди було несподіваним, його постановки мали власний почерк і вирізнялися великою художньою силою. Державний заслужений академічний ансамбль танцю УРСР, що його очолював П. Вірський (нині – Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. П. Вірського), з успіхом демонстрував власне мистецтво не лише в Україні, а й поза її межами: в країнах Європи, Азії, Америки, де виступи українських митців викликали захоплення глядацької аудиторії й отримували високу оцінку театральних критиків і преси.

Проте в історії колективу, як і в долі самого П. Вірського, до недавнього часу існувало чимало таємниць, розкриттю яких сприяли документи Комітету держбезпеки при Раді Міністрів УРСР (далі – КДБ при РМ УРСР), що нині зберігаються у відкритому доступі в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ) в Києві, а також Управлінні СБУ в Одеській області.

Опрацювання матеріалів відбувалося за двома напрямками: 1) дослідження творчої діяльності Державного ансамблю танцю УРСР в умовах уважного спостереження органами держбезпеки (ф. 16, оп. 1, спр.: 949, 956, 957, 970, 973, 984, 993, 994, 1053, що зберігаються в Києві); 2) з'ясування обставин смерті брата П. Вірського – О. Вірського, репресованого в Одесі 1937 року (спр. 7131-П, тт. II–III, що зберігаються в Одесі).

Отже, хронологізація подій дозволила встановити, що найранішими документами, пов'язаними з діяльністю ансамблю, стали сторінки справи № 949 1965 року, коли

творчий колектив виїхав на тривалі гастролі до країн Південної Америки (Бразилії, Аргентини, Чилі, Перу, Колумбії, Венесуели) та Куби. З архівних матеріалів стає відомо, що напередодні поїздки співробітники КДБ при РМ УРСР опрацьовували теоретичну можливість впливу артистів на ідеологічний світогляд українських емігрантів, що мешкали в країнах латиноамериканського конгломерату. Для реалізації цієї мети було проведено ретельну ідейну підготовку всього колективу, крім того, з числа учасників поїздки створено концептуальну групу, яка в особистому спілкуванні з колишніми земляками мала вести пропагандистську роботу та розповсюджувати спеціальну літературу [1, арк. 370–371].

З наступної справи – № 957 – дізнаємося, що з таких самих міркувань для поїздки Державного ансамблю танцю УРСР у жовтні 1966 року до США і Канади тривалістю три місяці (з відвідуванням Вашингтона, Нью-Йорка, Чикаго, Лос-Анджелеса, Торонто, Вінніпега) до складу хореографічного колективу на посаду перекладачів було введено: співробітницю КДБ, викладача англійської мови – Альошкіну Ларису Костянтинівну, а також завідувача кафедри Київського інституту народного господарства – Жлуктенка Юрія Олексійовича (у 1968 р. захистив докторську дисертацію на тему «Українсько-англійські міжмовні відносини в США та Канаді») і референта науково-технічного співробітництва Міністерства сільського господарства УРСР Ігоря Івановича Виговського [2, арк. 132; 3, арк. 29].

Були в колективі й власні інформатори, що спостерігали за обстановкою як усередині творчого осередку, так і за сторонніми особами, які під час гастролей спілкувалися з танцівниками. Зокрема зі справи № 973 відомо, що під час поїздки ансамблю у травні 1968 року по Чехословаччині один з артистів (ім'я в документі не названо) мав бесіду з громадянином ЧССР Пата Ладиславом, учителем, колишнім членом комуністичної партії Чехословаччини, який розповів про розшарування чехословацького суспільства, визначив відсоток у ньому правих уклоністів, що виборюють демократію та представників, які наслідують фашизм. Зміст розмови на чотирьох сторінках друкованого тексту було передано до КДБ при РМ УРСР [5, арк. 1–4].

Лютим 1968 роком датовані інші документи з архіву ГДА СБУ – справи № 970 та 984, пов'язані з інцидентом, який відбувся в робочому приміщенні Державного ансамблю танцю УРСР: на стенді, присвяченому В. Леніну, на семи кольорових репродукціях адміністрацією було виявлено проколи на обличчі вождя, нанесені гострим предметом. Відомо, що співробітники КДБ УРСР одразу вжили заходів щодо розшуку злочинця. Було встановлено, що вхід у приміщення ансамблю не контролювався і через те, що вестибюль відвідувала велика кількість сторонніх осіб, будь-хто міг пошкодити репродукції. Розшук ускладнювався й тим, що після виявлення факту «злочину», адміністрація ансамблю вилучила й розірвала стенди з ілюстраціями, у результаті чого відбитки пальців або інші речові докази було знищено. Проведення комплексу оперативних заходів довело, що артисти ансамблю до цього інциденту не були причетні й навіть не знали про нього [4, арк. 125; 6, арк. 82–83].

Цікаву інформацію надала справа № 993, в якій ішлося про гастролі Державного ансамблю танцю УРСР в Іспанії 1969 року. З неї відомо, що на останньому концерті артистів у Мадриді відбулося непередбачене знайомство П. Вірського з Отто Скорцені [7]. Додамо, що в різних інтерпретаціях ця історія вже неодноразово згадувалася на сторінках вітчизняних інтернет-часописів: у інтерв'ю доньки балетмейстера – Ольги Вірської та колишніх танцівників – Григорія Чапкіса [17] та Анатолія Жебелева [14]. У червні 2017 року дослідниця О. Маковец із власними коментарями оприлюднила матеріали справи на електронній сторінці медіа-ресурсу «Васмедиа» [12]. Віднайшовши ці матеріали в архіві ГДА СБУ ми також звернули на них свою увагу.

Отже, ким був відомий О. Скорцені? Його біографія свідчила, що народився він у Відні (Австрія) в родині, яка мала польське коріння (справжнє прізвище Скожевий). У 1920-х роках О. Скорцені здобув технічну освіту, проте, широку відомість отримав у роки Другої світової війни, адже був професійним диверсантом, обер-

штурмбаннфюрером СС, який організував і здійснив кілька успішних спецоперацій (найвідомішою з них стало звільнення з ув'язнення Б. Муссоліні). У травні 1945 року О. Скорцені був заарештований й перебував у таборі Оберурзель у центральній частині Німеччини. Завдяки співпраці з американською розвідкою (надав вичерпну інформацію про діяльність німецьких спецслужб), у серпні 1947 року був виправданий військовим трибуналом, а 1951 року оголошений німецьким урядом денацифікованим («entnazifiziert»). Того ж року О. Скорцені перебрався до Італії, згодом оселився в Іспанії з паспортом на ім'я Пабло Лерно і відміткою про його довоєнну професію – інженер.

З матеріалів справи відомо, що О. Скорцені був запрошений на концерт іспанським перекладачем А. Габріелем, який раніше проживав у СРСР, а в теперішній час супроводжував туристичні групи. У ході опитування артистів після повернення до СРСР було встановлено, що керівник гастрольної поїздки про візит О. Скорцені поінформованим не був. Проте окремі учасники ансамблю активно свідчили про те, що колектив знав про присутність на концерті колишнього військового злочинця. За їхніми словами, відбулося наступне (з матеріалів справи): «Ще до початку концерту про візит Скорцені знав весь ансамбль, знали, що він буде сидіти в 10 ряду, в антракті прийде за лаштунки і навіть буде фотографуватися. Ясно, що все це було погоджено з нашим художнім керівником П. П. Вірським. В антракті Отто Скорцені, в цивільному костюмі, з якимось дворянським гербом, вишитим на нижній кишені піджака, прийшов за куліси, йому на зустріч вийшов П. Вірський. Скорцені потиснув йому руку, привітав з успіхом, після чого вони разом з Габріелем стали поруч перед об'єктивом фотоапарата. Фотографував музикант, фотограф ансамблю С. Віхарев. Після цього Скорцені попрямував до сцени, де стовпилися дивлячись на нього, як на рідкісного звіра, артисти в національних костюмах, піднявся сходами і опинився серед наших хлопців і дівчат, підносячись над ними в ролі вдячного глядача і прославленого героя-розвідника. Після концерту всі обмінювалися думками. Переважна більшість артистів були обурені нахабством Скорцені: як наважився цей обер-бандит з'явитися до них відкрито за лаштунки і як пішов на цю зустріч з ним народний артист СРСР П. Вірський. При всій повазі до свого художнього керівника майже всі були обурені і одночасно налякані – що ж буде вдома, коли повернемося на Батьківщину, як на це подивляться вищі організації, як це буде розцінено?» [7, арк. 204].

Як вже було наголошено, О. Скорцені жив в Іспанії з паспортом, виданим на ім'я Пабло Лерно, тому навряд чи артисти знали про відвідування ним концерту під справжнім ім'ям. Це, зокрема, підтверджують слова соліста ансамблю Г. Чапкіса, який розповідав: «Ми й припустити не могли, що перед нами Скорцені. У нього ж було зовсім інше прізвище. Артисти говорили з ним. Він розповідав, що захоплюється підводним полюванням. Правда відкрилася, коли ми повернулися до Києва» [17]. Неодноразово заявляла про невідання П. Вірського і донька балетмейстера [15].

Можна припустити, що за певними прикметами (високий зріст – 196 см та широкий, через усю ліву щоку, рубець) артисти могли впізнати О. Скорцені. Проте варто врахувати й те, що з 1951 року він у списку військових злочинців офіційно вже не значився (наприклад відомо, що 1974 р. популярний радянський письменник Юліан Семенов, перебуваючи в Мадриді, записав від Скорцені велике інтерв'ю). На віднайденних нами документах збереглася резолюція Голови КДБ при РМ УРСР В. Нікітченко, який рекомендував: «З'ясувати обставини до кінця. Якщо потрібно, безпосередньо поговорити з Вірським. Стежити за реакцією колективу. Прошу доповісти результати» [7, арк. 202].

На жаль, сьогодні результатів того розслідування в архівах не виявлено. Проте О. Вірська розповідала, що батько досить важко переживав цю подію, адже після повернення з гастролей навколо нього утворився своєрідний вакуум: партійне керівництво не приймало, друзі стали менше з'являтися у квартирі, деякі перестали подавати руку – боялися. Переломний момент настав, коли П. Вірського з 70-річчям привітав

перший секретар ЦК КПУ В. Щербицький. «Як тільки батько отримав депешу від керівника республіки, тут же в квартирі почав не перестаючи дзвонити телефон», – пригадувала О. Вірська [15].

Встановлено, що КДБ при РМ УРСР мала в розпорядженні дані не лише про зовнішні контакти артистів, але й відомості про особливості їхнього гастрольного побуту. Так, у справі № 994 читаємо: «Артистка балету А. ¹, 1937 року народження, українка, безпартійна, заміжня, має дитину. Під час гастролей в Іспанії в 1969 році співмешкала із співробітником французької фірми Количевим П'єром, який супроводжував ансамбль танцю. Згодом зустрічалася з ним в Бельгії, куди він спеціально приїжджав для зустрічей. В даний час через посередника обидва ведуть активну переписку, з якої видно, що в подальшому вони мають намір, розірвавши стосунки із своїми шлюбними партнерами, укласти новий шлюб між собою» [8, арк. 251–252]. Або: «Артистка балету С., 1937 року народження, росіянка, безпартійна, заміжня, дітей не має. Перебуваючи в 1961 році у ПНР [Польська Народна Республіка. – М. К.] порушувала дисципліну, мала безконтрольні зустрічі з іноземцями. За погодження з посольством Польщі була достроково відряджена до СРСР <...>. У липні–жовтні 1969 року, перебуваючи на гастролях в Іспанії, С. за власною ініціативою уходила в місто з іспанським перекладачем Аміамою Габріелем, який підозрювався в приналежності до спецслужб противника. Нехтуючи категоричними заборонами, відвідувала квартири місцевих жителів» [8, арк. 251–252].

Важливі подробиці про гастролі ансамблю, що тривали з 15 червня по 14 серпня 1972 року у Сполучених Штатах Америки, знаходимо в матеріалах справи № 1053. З них стає відомо, що хореографічний ансамбль УРСР став першим творчим колективом СРСР, який відвідав США після завершення переговорів у Москві між Генеральним секретарем ЦК КПРС Л. Брежнєвим та президентом Сполучених Штатів Р. Ніксоном. Встановлено, що впродовж гастролей ансамбль побував у семи містах і влаштував 55 концертів, які відвідало близько 300 000 осіб. Для організації безпеки учасників танцювального колективу і водночас контррозвідної роботи, у хореографічний гурт під прикриттям адміністративних осіб було включено двох оперативних співробітників КДБ при РМ УРСР, які відзначали, що глядачі дуже тепло приймали виступи ансамблю, ставилися до танцівників і музикантів доволі дружнелюбно. Позитивну оцінку гастролям українців надали також американська преса і телебачення. Проте відбувалися й негативні інциденти, про які оперативники доповідали: «По всьому маршруту слідування колективу гастролі супроводжували систематичні провокаційні дії з боку сіоністських елементів з, так званої, “Ліги захисту євреїв” <...>. Майже щодня вони організовували пікетування у театрів, де проходили виступи колективу, направляли на адресу керівників та окремих учасників ансамблю листи з газетами і брошурами антирадянського змісту, підкладали в номери артистам антирадянські сіоністські листівки та релігійну літературу, звертаючись до американської громадськості із закликами бойкотувати виступи колективу <...>. В одному випадку [м. Філадельфія] проводилося спільне пікетування єврейськими та українськими націоналістами. На зібранні сусідили два прапора – сіоністський з шестикутною зіркою та жовтоблакитний з тризубом. Поруч з націоналістичними прапорами перебувала клітина з “в'язнями”, яка мала символізувати становище євреїв і українців у Радянському Союзі. У пікетуваннях брало участь від кількох осіб до 20–25. З початком концерту вони, як правило, розходилися. Участь в них значної кількості підлітків та темношкірих наводила на думку, що ці люди працювали за гроші <...>. 19 липня в театрі “Вовча пастка” [передмістя Вашингтона], де проходили виступи ансамблю, було виявлено вибуховий пристрій, який, за заявою поліції, встановили учасники “Ліги захисту євреїв”. Аналогічний пристрій було знешкоджено поліцією 5 липня в театрі м. Лос-Анжелеса. 2 серпня в м. Нью-Йорку ультраекстремістські елементи знов спробували зірвати концерт. Під час виступу в театрі “Метрополітен-опера” на сцену кинули целофанові пакети з якоюсь рідиною. Як заявили представники поліції, один

з двох затриманих виконавців цієї акції зізнався у приналежності до «Ліги захисту євреїв»» [9, арк. 194–197].

Отже, як бачимо, творча діяльність українських артистів за кордоном не була простою й супроводжувалася багатьма несподіваними подіями, подробиці яких стали відомими завдяки архівним документам ГДА СБУ.

Таємним, певною мірою, залишалося й особисте життя художнього керівника Державного ансамблю танцю УРСР – П. Вірського. Український режисер Володимир Хмельницький, який двічі (1965 р., 2005 р.) знімав документальні фільми про балетмейстера та колектив, який він очолював, в інтерв'ю інтернет-часопису «2000» (18 листопада 2000 р.) зазначав, що хореограф досить чітко розмежовував особистий і професійний простір. Пригадуючи події понад п'ятдесятирічної давнини, режисер розповідав: «Павло Павлович довго не погоджувався зніматися. Умовив я його, лише давши слово, що він нічого не зобов'язаний ні пояснювати, ні коментувати в кадрі і що знімати ми будемо виключно репетиції танців» [13]. Таку закритість В. Хмельницький пояснював тим, що у той час, коли знімався перший фільм, не можна було говорити ані про зустрічі П. Вірського за кордоном, ані про стосунки з владою та КДБ, ані про нього самого як архіскладну людину.

Одна з найбільших таємниць особистого життя балетмейстера була пов'язана з його старшим братом – Олексієм, з яким Павло Павлович з дитячих років підтримував близькі стосунки. Про те, що відомий український балетмейстер був братом «врага народа» у радянський час замовчувалося. І лише у наші дні донька балетмейстера змогла вперше розповісти про це: «Брат батька Олексій був талановитою людиною, але його життя склалося невдало. За наклепницьким доносом його заарештували і вислали з Одеси. Сім'я дуже важко переживала це горе, намагалася відшукати сліди Олексія, але марно. Одні говорили, ніби бачили його на Далекому Сході, інші – ще десь, але правду так ніхто і не знає. Мій тато усиновив свого маленького племінника» [15].

Розібратися в цій таємничій історії і з'ясувати, як насправді склалася доля О. Вірського, нам допомогли документи з архіву Управління СБУ в Одеській області: справа 7131-П, томи II та III.

З матеріалів слідства стає відомо, що Вірський Олексій Павлович (7 грудня 1903 року народження, м. Широка, що на Херсонщині ², національність – українець) мешкав в Одесі за адресою – вул. Баранова, буд. 40, кв. 2, працював завідувачем сектора політпросвіти в Обласному відділі народної освіти. Соціальне походження – службовець, член КП(б)У з 1926 року, військову службу проходив з січня 1923 року по жовтень 1927 року старшим електриком підводного човна, мав родину: дружину – Вірську Таїсу Юхимівну (29 років) та сина Олексія (9 років) [10, арк. 6–7].

20 серпня 1937 року О. Вірського було заарештовано Одеським обласним управлінням НКВС УРСР [Народний комісаріат внутрішніх справ УРСР. – М. К.] за підозрою у контрреволюційній шкідницькій діяльності. У постанові від 16 серпня 1937 року зазначалося, що на підґрунті протоколу допиту від 14 серпня 1937 року та акту експертної комісії від 31 серпня 1937 року, О. Вірського було звинувачено в порушеннях за статтями 54-7, 54-8, 54-11 Кримінального кодексу УРСР. Документ підписано слідчими: начальником 4-го відділення 4-го відділу УДБ НКВС УРСР лейтенантом Майським, заступником начальника 4-го відділу УДБ НКВС Калюжним та заступником начальника обласного управління УДБ НКВС Бабичем [10, арк. 8].

Варто наголосити, що арешт О. Вірського збігся з початком «Великої чистки», упровадженої очільником НКВС СРСР М. Єжовим, мета якої полягала в «очищенні» партійних кадрів від учасників так званого правотроцькістського підпілля. Відомо, що на Одещині в ході процесу «чистки» з червня по грудень 1937 року було заарештовано більшість представників вищого партійного керівництва області: першого секретаря обкому Є. Вегера, другого секретаря обкому Ф. Голуба, облвиконкому П. Бойка, голову місткому О. Довбиша, секретаря місткому С. Самойленка, а також

20 секретарів місткомів та райкомів партії, 12 завідувачів відділами обкомів партії, обласного прокурора, редакторів газет, а також низку інших посадовців, які працювали на керівних місцях [16, с. 95]. Серед них опинився й О. Вірський.

Важливим з точки зору біографії арештанта та послідовності хронологічних подій, що відбувалися в той час на Одещині, став протокол допиту О. Вірського від 14 вересня 1937 року. У ньому він зазначав: «Визнаю себе винним у тому, що я дійсно є учасником контрреволюційної троцькістської організації, в яку я був завербований Ісаєвим – колишнім завідувачем Обласного відділу народів в 1936 році. З Ісаєвим я познайомився в 1934 році, коли він приїхав в Ново-Бузький район секретарем РПК [Регіональна партія комуністів. – М. К.], я був зав культпромом РПК. Незабаром після приїзду Ісаєва в Новий Буг, я з ним зблизився на ґрунті взаємних антипартійних настроїв. З ініціативи Ісаєва я був висунутий на роботу редактора районної газети. Після переїзду Ісаєва в Одесу на посаду завідувача ОблВНО [Обласний відділ народної освіти. – М. К.], він домігся через обком КП(б)У, через кого персонально – не знаю, щоб я був з Нового Буга переведений до Одеси на посаду завідувача сектором Політпросвіти Обласного відділу народів. Під час перевірки партійних документів мене виключили з партії через те, що я приховав участь свого батька в чорносотенному “Союзі російського народу”. Ісаєв був присутній на засіданні міського партійного комітету, коли розбиралася моя апеляція, і надав мені позитивну характеристику, що сприяло відновленню мене в партії. Під час роботи моєї в Облнародстві я мав з Ісаєвим вже відвертіші антипартійні розмови з питань внутрішньопартійного становища, Сталінської конституції, узагальнювали в антипартійному дусі окремі факти утиску тощо. В результаті таких бесід, Ісаєв розповів мені про наявність в Одесі контрреволюційної троцькістської організації і запропонував мені взяти в ній активну участь. Я дав Ісаєву свою згоду. Тоді ж Ісаєв проінформував мене про те, що організацією керують Вегер і Голуб, а також назвав як членів цієї організації Приходько, Каневського, Брусилівського, Полторака. Ісаєв схарактеризував мені основні завдання організації як боротьбу за повалення існуючого керівництва партії і Радянського уряду. Тоді ж Ісаєв мене проінформував про те, що контрреволюційна троцькістська організація ґрунтується на позиціях індивідуального терору як найефективнішого способу боротьби з існуючим керівництвом партії і уряду. Я виявив свою згоду з цими терористичними установками» [10, арк. 10–14].

27 вересня 1937 року О. Вірському було вручено копію обвинувального висновку про віддання його під суд Військової колегії Верховного Суду Союзу РСР, який відбувся вже наступного дня. Справу було заслухано в закритому судовому засіданні без участі звинувачення і захисту і без виклику свідків (у порядку постанови ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р.). У протоколі судового засідання від 28 вересня 1937 року відзначалося, що підсудний винним себе визнавав; показання, дані ним на попередньому слідстві підтвердив повністю і заявив, що доповнити їх йому нічим. В останньому слові О. Вірський сказав, що вже перестав бути ворогом народу і попросив суд зберегти йому життя. Однак колегія Верховного суду Союзу СРСР у складі юристів О. Орлова (голова), О. Козловського, Ф. Климина та О. Батнера (секретар) засудила О. Вірського до вищої міри кримінального покарання – розстрілу з конфіскацією всього особистого майна. Вирок був приведений у виконання в Одесі того ж дня – 28 вересня 1937 року [10, арк. 73–74, 76].

Через місяць після розстрілу О. Вірського органами НКВС було заарештовано його дружину – Таїсу Вірську (30 жовтня 1908 р. н.), домогосподарку; конфісковано квартиру, меблі та особисті речі. З документів справи також відомо, що на початку 1938 року батьки О. Вірського були на прийомі у військового прокурора Військового округу міста Одеси, який повідомив їм, що їх син був засуджений строком на десять років без права листування. Т. Вірську в березні 1938 року було засуджено заочно рішенням Особливої наради терміном на 8 років заслання у віддалені місця як члена сім'ї «ворога народу». У 1945 році після відбуття терміну покарання (працювала

в медичних установах), вона отримала паспорт з обмеженням місця проживання й мешкала до 1956 року в Комі АРСР [11, л. 1]. 21 серпня 1956 року ухвалою Військового трибуналу Одеського військового округу Т. Вірська була повністю реабілітована. Справу про неї припинено за відсутністю в її діях складу злочину [11, арк. 42].

У квітні 1956 року, через двадцять років після арешту і розстрілу О. Вірського, розслідування по його справі було поновлено. Насамперед, опитано свідків: сусідку по квартирі – М. Мангуби та знайомого родини Вірських – М. Сарача, які підтвердили, що ніколи не помічали й не чули з боку подружжя жодних антирадянських розмов або вчинків [11, арк. 2]. Допитані у процесі перевірки свідки, які знали О. Вірського по роботі в Одеському обласному відділі народної освіти, також охарактеризували його позитивно. Щодо акту експертизи від 31 серпня 1937 року свідок Ривкіна (колишній працівник Одеського обкому партії, 1920 р. н.) показала, що цей акт є необ'єктивним, через те, що був складений експертами в тенденційному дусі, з безпідставним зведенням окремих недоліків в роботі ОблВНО в ступінь шкідництва. Водночас Ривкіна підтвердила, що подібні «акти експертиз» склалися «експертами», ґрунтуючись виключно на показаннях заарештованих, і що вона сама в той період підписувала на вимогу співробітників НКВС аналогічні акти [11, арк. 48]. Військовий прокурор, капітан юстиції Кобцов писав у висновках до справи від 28 лютого 1957 року: «На підставі яких даних був складений акт експертизи від 31 серпня 1937 року, невідомо. У суді акт експертизи, а також і показання свідків перевірені не були» [11, арк. 49]. Додатковим розслідуванням було встановлено, що О. Вірський був засуджений необґрунтовано. 14 вересня 1957 року Військова колегія Верховного суду СРСР визначила: вирок від 28 вересня 1937 року у відношенні О. Вірського у зв'язку з нововиявленими обставинами скасувати і справу про нього припинити за відсутністю складу злочину [11, арк. 49].

Щоб поставити остаточну крапку в нашій розповіді, процитуємо ще один документ, прикріплений до справи О. Вірського – свідчення громадянина П. Сушана, 1902 року народження, який був під слідством НКВС в 1938 році у справі про троцькістську змову. Протокол цей красномовно свідчив про те, якими методами користувалися співробітники Одеського УДБ УНКВС для отримання зізнання від підслідних. Це, зі свого боку, проливає світло на те, чому О. Вірський визнав себе винним.

Отже, протокол допиту П. Сушана показав наступне: «З 1932 року і до 8 квітня 1938 року я працював головним інженером пивоварного заводу в Одесі. Приблизно з 1934 року і до січня 1938 року директором заводу працював Агаларов Армен Львович. За період нашої роботи завод за своїми виробничими показниками посідав перше місце в Радянському Союзі і ми майже щорічно отримували від наркомату харчової промисловості СРСР премії. У січні 1938 року органами НКВС був заарештований Агаларов, а 8 квітня 1938 року був заарештований і я. Мене звинуватили у приналежності до контрреволюційної організації, в яку мене нібито завербував Агаларов і в тому, що, працюючи головним інженером пивоварного заводу, я нібито займався шкідництвом і диверсією. Під вартою я утримувався один рік і п'ять місяців. Звільнили мене з-під варти 2 вересня 1939 року після припинення справи на мене за недоведеністю моєї провини. У перші вісім днів мого утримання під вартою я категорично заперечував пред'явлені мені звинувачення, але потім я був змушений підписати заздалегідь заготовлений слідчим протокол допиту, в якому було записано, що я нібито визнаю себе винним у пред'явленому мені звинуваченні. Підписати неправдиві свідчення я змушений був в результаті застосування до мене незаконних методів слідства».

На цьому місці розповіді зупинимось і звернемося до тексту публікації науковців А. Савіна і О. Теплякова «“Партія може помилятися, а НКВС – ніколи”. Співробітники УНКВС Одеської області на лаві підсудних» (1939–1943) [16, с. 108], де дослідники на основі вивчення великого корпусу матеріалів з'ясували, що до підслідних в Одесі застосовувався практично весь арсенал протизаконних методів допиту:

багатогадинні «вистойки» і «висідки», «конвеєрні» допити, побиття, матерна лайка, їм плювали в обличчя, кричали у вуха, гасили об тіло цигарки, струшували за комір гарячий попіл, позбавляли їжі й води, залякували, застосовували провокації, шантажували, погрожували рідним і близьким, використовували свідчення штатних свідків, зокрема з числа агентів і інформаторів, симулювали розстріли тощо [16, с. 108].

Отже, повернемося до історії П. Сушана. «Слідство у моїй справі вів слідчий Афонін. Протягом перших трьох діб він безперервно тримав мене на ногах. Ці три доби мені не давали ані їжі, ані води. Я втрачав свідомість і падав, але мене починали бити, плювати в обличчя. Слідчий Майський [це прізвище неодноразово фігурує у справі О. Вірського. – М. К.] бив мене підборами в спину і живіт. У побитті мене також брав участь слідчий Берензон. Мене обливали водою і знову ставили на ноги. Через три доби мені дали пару годин відпочити, а після цього слідчий Афонін став умовляти мене, щоб я визнав себе винним в контрреволюційних злочинах. Тоді я нібито поїду на Північ і буду там будувати заводи, а якщо я буду заперечувати свою провину, то вони доб'ють мене тут, свободи я вже не побачу, а піду в могилу. Через те, що я продовжував заперечувати свою провину, то мене знову стали піддавати тортурам, побиттю і приниженням. Сам Афонін мене не бив, він лише безперервно плював мені в обличчя, кричав мені в вуха через паперовий рупор. Причому разом з ним одночасно, також через паперовий рупор кричав мені в інше вухо Берензон. Афонін примушував мене стояти на ногах цілі дні, від чого у мене розпухли ноги. Він називав мене не інакше, як Фашист. Афонін привчив мене до того, що я не мав права сказати “ні”. У всіх випадках, коли я говорив “ні”, мене починали жорстоко бити Майський і Берензон, яких запрошував Афонін. Крім Майського і Берензона мене били й інші працівники НКВС, але прізвищ я їх не пам'ятаю. Били мене вони кулаками, а коли я падав, то підборами, били по чому попало, не розбираючись. В результаті побиття у мене пошкоджений хребетний стовп, лівий тазостегновий суглоб і відірвалася права нирка, і зараз я ходжу за допомогою двох милиць. Катували мене не лише слідчі. Одного разу був такий випадок, коли конвоїр, здоровий хлопець вагою в пудів шість, змусив мене нести його на п'ятий поверх по гвинтових сходах. Я падав і ніс його. Після допиту цей самий конвоїр змусив мене нести його вниз. Всі ці побиття, тортури і знущання примусили мене підписати протокол допиту від 16 квітня 1938 року, в якому зазначено, що я нібито визнаю себе винним в приналежності до контрреволюційної організації, в яку мене нібито завербував Агаларов і що я нібито займався шкідництвом <...>. Після підписання мною цього протоколу слідчий Афонін сказав мені, що він дасть мені очну ставку з Агаларовим. Я заявив Афоніну, що на очній ставці з Агаларовим я буду заперечувати свідчення, записані в протоколі допиту, після чого протягом трьох днів викликані Афоніним Майський, Берензон та інші жорстоко били мене до тих пір, поки я не дав обіцянку підтвердити на очній ставці з Агаларовим <...>. Після очної ставки, нас з Агаларовим спустили вниз і посадили в шафи, в яких зазвичай заарештовані чекали виклику на допит або відправки до в'язниці. Ми з Агаларовим опинилися в суміжних шафах і я через перегородку запитав його, навіщо він губить мене, він же знає, що у мене маленькі діти. На що Агаларов відповів мені: “Петро, ти сам знаєш як нас били. Мене так били...” <...> Приблизно в лютому 1939 року Афонін заявив мені: “Раз ти не зізнаєшся, то ми тебе посадимо в одиначку і ти згниєш там”. І дійсно, мене помістили в одиночну камеру, де я просидів приблизно п'ять місяців» [11, арк. 37–39].

Підсумовуючи викладений у публікації матеріал, наголосимо, що волею долі славетному українському балетмейстеру П. Вірському прийшлося жити і творити в непростий ідеологічний і політичний час. Упродовж тих двадцяти років, коли родина Вірських несла на собі тягар сім'ї «ворога народу», Павло Павлович, незважаючи на психологічне пригнічення і моральний тиск, створював свої найкращі роботи на сцені Київського театру опери та балету ім. Т. Шевченка (нині – Національний академічний театр опери та балету України імені Тараса Шевченка) і в колективі Державного

ансамблю танцю УРСР. Відомо, що все життя він опікувався племінником – сином О. Вірського, морально і матеріально підтримував батьків (про це свідчать спогади О. Вірської та В. Котляр-Вірської). Посідаючи місце художнього керівника найвідомішого в Україні хореографічного колективу, П. Вірський ніс відповідальність не лише за його репертуар, але й за всі події, що відбувалися з танцівниками під час гастролей, мав виправдовуватися сам і вигороджувати артистів перед службами державної безпеки та керівних партійних органів УРСР. Проаналізовані документи з фондів ГДА СБУ не лише не спотворюють постать П. Вірського, а навпаки, підсилюють його портрет як вольової і мужньої людини, яка творила, незважаючи на особисті втрати і тиск з боку ідеологічної системи тих років.

¹ З етичних міркувань імен та прізвищ артистів не називаємо.

² На жаль, встановити сучасну назву населеного пункту не вдалося.

Джерела та література

1. ГДА СБУ м. Києва. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 949 *. Доповідна записка голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ про створення ідеологічної групи серед артистів Державного ансамблю танцю УРСР для пропагандистської роботи під час гастролей ансамблю у країнах Латинської Америки. 1965. 3 березня. Арк. 370–371.
2. ГДА СБУ м. Києва. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 956. Повідомлення заступника голови КДБ при РМ УРСР Крикуна С. Б. до ЦК КПУ про зацікавленість КДБ при РМ УРСР щодо включення до складу Державного ансамблю танцю УРСР, що їде на гастролі до США та Канади, у якості перекладачів Жлуктенка Ю. О. та Виговського І. І. 1966. 25 липня. Арк. 132.
3. ГДА СБУ м. Києва. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 957. Спецповідомлення заступника голови КДБ при РМ УРСР Шульженка Б. С. на адресу керівництва ЦК КПУ про гастролі до США і Канади Державного ансамблю танцю УРСР. 1966. 27 вересня. Арк. 29.
4. ГДА СБУ м. Києва. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 970. Спецповідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. на адресу ЦК КПУ про антирадянський прояв у приміщенні Державного заслуженого ансамблю танцю УРСР. 1968. 6 березня. Арк. 125.
5. ГДА СБУ м. Києва. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 973. Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ про гастролі Державного заслуженого ансамблю танцю УРСР у ЧССР. 1968. 3 червня. Арк. 1–4.
6. ГДА СБУ м. Києва. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 984. Доповідна записка голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. до ЦК КПУ про результати слідства щодо антирадянського прояву у приміщенні Державного заслуженого ансамблю танцю УРСР. 1969. 9 квітня. Арк. 82–83.
7. ГДА СБУ м. Києва. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 993. Інформаційне повідомлення голови КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. на адресу ЦК КПУ про відвідування нацистського злочинця Отто Скорцени гастрольного концерту Державного ансамблю танцю УРСР під керівництвом П. Вірського та його контакти з керівництвом ансамблю в Іспанії. 1970. 27 січня. Арк. 202–204.
8. ГДА СБУ м. Києва. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 994. Доповідна записка КДБ при РМ УРСР Нікітченка В. Ф. на адресу керівництва ЦК КПУ про негідну поведінку ряду артистів творчих колективів, що систематично виїжджають за кордон. 1970. 27 березня. Арк. 251–255.
9. ГДА СБУ м. Києва. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1053. Інформаційне повідомлення заступника голови КДБ при РМ УРСР Крикуна С. Т. до ЦК КПУ про хід гастрольної поїздки по США Державного заслуженого академічного ансамблю танцю УРСР під керівництвом П. Вірського. 1972. 5 вересня. Арк. 194–197.
10. ГДА СБУ м. Одеси. Спр. 7131-П. Т. 1. Слідча справа № 46153 за звинуваченням Вірського Олексія Павловича. 79 арк.
11. ГДА СБУ м. Одеси. Спр. 7131-П. Т. II. Кримінальна справа за звинуваченням Ісаєва Івана Савича, Каневського Наума Сергійовича, Вірського Олексія Павловича. 49 арк.

* Нумерацію справ подано відповідно до електронного каталогу ГДА СБУ.

12. Маковец Е. Украинский хореограф Павел Вирский – последняя жертва Отто Скорцени. *Васмедиа*. 2017. 29 июня. URL : <https://was.media/2017-06-29-skortseni-virskiy/> (дата звернення – 30.05.2020).
13. Косничук Э. «Вирский – навсегда»: [интервью с режиссером В. Хмельницким]. 2000. 2005. 18 ноября. URL : https://www.2000.ua/v-nomere/aspekty/ekspertiza_aspekty/virskij--navsegda_arhiv_art.htm (дата звернення – 5.06.2020).
14. Косничук Э., Цельмер Ф. Бывший солист ансамбля Вирского Анатолий Жебелев: «Встреча с Отто Скорцени стоила моему руководителю инфаркта, а мне – развала семьи». *Факты*. 2000. 26 октября. URL : <https://fakty.ua/104947-byvshij-solist-ansamblya-virskogo-anatolij-zhebelev-quot-vstrecha-s-otto-skorцени-stoila-moemu-rukovoditelyu-infarkta-a-mne---razvala-semi-quot> (дата звернення – 30.05.2020).
15. Лисниченко И. Ольга Вирская: «После успешного выступления в Америке Павла Вирского поблагодарил даже нацистский преступник Отто Скарцени. От неприятностей на родине балетмейстера спас Владимир Щербицкий». *Факты*. 2005. 25 февраля. URL : <https://fakty.ua/53565-quot-posle-uspeshnogo-vystupleniya-v-amerike-pavla-virskogo-poblagodaril-dazhe-nacistskij-prestupnik-otto-skorцени-ot-nepriyatnostej-na-rodine-baletmejstera-spas-vladimir-sherbickij-quot> (дата звернення – 30.05.2020).
16. Савин А., Тепляков А. «Партия может ошибаться, а НКВД – никогда». Сотрудники УНКВД по Одесской области на скамье подсудимых (1939–1943). *З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ*. 2015. № 2. С. 91–141.
17. Сметанская О. Григорий Чапкис: «Часто Вирский звонил мне часа в два ночи: “Гриша, зайди, поговорим – у меня бессоница”...». *Факты*. 2015. 7 июля. URL : <https://fakty.ua/202353-grigorij-chapkis-chasto-virskij-zvonil-mne-chasa-v-dva-nochi-grisha-zajdi-pogovorim-u-menyu-bessonnica> (дата звернення – 30.05.2020).

References

1. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Kyiv*. Fund 16, inventory 1, dossier 949. Report of the Head of the KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR Nikitchenko V. F. to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the Creation of Ideological Group among the Artists of the State Dance Ensemble of the Ukrainian SSR for the Propaganda Work during the Ensemble Tours to the Countries of Latin America. 1965, March 3. Sheets 370–371 [in Ukrainian].
2. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Kyiv*. Fund 16, inventory 1, dossier 956. Report of the Deputy of the Head of KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR Krykun S. B. to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the Interest of the KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR concerning the Inclusion of Zhluktenko Yu. O. and Vyhovskyi I. I. as the Translators into the Staff of the State Dance Ensemble of the Ukrainian SSR, which Goes on Tours to the USA and Canada. 1966, July 25. Sheets 132 [in Ukrainian].
3. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Kyiv*. Fund 16, inventory 1, dossier 957. Special Report of the Deputy of the Head of the KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR Shulzhenko B. S. to the Leaders of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the Tours of the State Dance Ensemble of Ukrainian SSR to the USA and Canada. 1966. September 27. Sheets 29 [in Ukrainian].
4. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Kyiv*. Fund 16, inventory 1, dossier 970. Special Report of the Head of the KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR Nikitchenko V. F. to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the Antisoviet Manifestation in the Apartment of the State Honoured Dance Ensemble of the Ukrainian SSR. 1968. March 6. Sheets 125 [in Ukrainian].
5. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Kyiv*. Fund 16, inventory 1, dossier 973. Information Report of the Head of the KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR Nikitchenko V. F. to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the Tours of the State Honoured Dance Ensemble of Ukrainian SSR to the Czechoslovak Socialist Republic. 1968. June 3. Sheets 1–4 [in Ukrainian].
6. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Kyiv*. Fund 16, inventory 1, dossier 984. Report of the Head of the KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR

- Nikitchenko V. F. to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the Results of Inquest concerning the Antisoviet Manifestation in the Apartment of the State Honoured Dance Ensemble of the Ukrainian SSR. 1969. April 9. Sheets 82–83 [in Ukrainian].
7. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Kyiv*. Fund 16, inventory 1, dossier 993. Information Report of the Head of the KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR Nikitchenko V. F. to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the Attendance of the Nazi Offender Otto Skorzeny of the Tour Concert of the State Dance Ensemble of the Ukrainian SSR under P. Virsky Guidance and His Contacts with the Ensemble Leaders in Spain. 1970. January 27. Sheets 202–204 [in Ukrainian].
 8. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Kyiv*. Fund 16, inventory 1, dossier 994. Report of the Head of the KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR Nikitchenko V. F. to the Leaders of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the Worthless Behaviour of the Number of Artists of the Creative Collectives, that Leave Abroad Systematically. 1970. March 27. Sheets 251–255 [in Ukrainian].
 9. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Kyiv*. Fund 16, inventory 1, dossier 1053. Information Report of the Deputy of the Head of the KGB at the Council of Ministers of the Ukrainian SSR Krykun S. T. to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine on the State Honoured Academic Dance Ensemble of Ukrainian SSR under the Guidance of P. Virsky Tour to the USA. 1972. September 5. Sheets 194–197 [in Ukrainian].
 10. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Odesa*. Case 7131-P. Vol. 1. Inquest Case 46153 after the Accusation of Virsky Oleksiy Pavlovych. Sheets 79 [in Ukrainian].
 11. *Branch State Archives of the Security Service of Ukraine of Odesa*. Case 7131-P. Vol. 2. Criminal Case After the Charge of Isayev Ivan Savych, Kanevsky Naum Serhiyovych, Virsky Oleksiy Pavlovych. Sheets 49 [in Ukrainian].
 12. MAKOVETS, Elena. Ukrainian Choreographer Pavel Virsky is the Last Victim of Otto Skorzeny. *Was.media*, 2017, June 29 [viewed 30 May, 2020]. Available from: <https://was.media/2017-06-29-skortseni-virskiy/> [in Russian].
 13. KOSNICHUK, Emiliya. ‘Virsky – Forever’: [Interview with the Stage-Director V. Khmelnytskyi]. 2000. 2005, November 18 [viewed 05 June, 2020]. Available from: https://www.2000.ua/v-nomere/aspekty/ekspertiza_aspekty/virskij--navsegda_arhiv_art.htm [in Russian].
 14. KOSNICHUK, Emiliya, Fedor TSELMER. The Former Soloist of Virsky Ensemble Anatolij Zhebelev: ‘The Meeting with Otto Skorzeny has been Worth of Infarct for my Leader and Family Disruption for Me’. *Facts*. 2000. October 26 [viewed 30 May, 2020]. Available from: <https://fakty.ua/104947-byvshij-solist-ansamblya-virskogo-anatolij-zhebelev-quot-vstrecha-s-otto-skorceni-stoila-moemu-rukovoditelyu-infarkta-a-mne---razvala-semi-quot> [in Russian].
 15. LISNICHENKO, Irina. Olga Virskaya: ‘Even the Nazi Offender Otto Skorzeny has Thanked Pavel Virsky after the Successful Performance in America. Vladimir Sherbitskiy has Saved the Ballet-Master from the Troubles at the Homeland’. *Facts*. 2005. February 25. [viewed 30 May, 2020]. Available from: <https://fakty.ua/53565-quot-posle-uspeshnogo-vystupleniya-v-amerike-pavla-virskogo-poblagodaril-dazhe-nacistskij-prestupnik-otto-skorceni-ot-nepriyatnostej-na-rodine-baletmejstera-spas-vladimir-csherbickij-quot> [in Russian].
 16. SAVIN, Andrei, Aleksei TEPLIAKOV. ‘The Party can be Mistaken, but the NKVD – Never’. The Collaborators of the People’s Commissariat for Internal Affairs in Odessa Region are on the Bar (1939–1943). *From the Archives of the All-Ukrainian Extraordinary Commission, State Political Directorate, NKVD, KGB*. 2015, 2, 91–141 [in Russian].
 17. SMETANSKAYA, Olga. Grigoriy Chapkis: ‘Virsky has often Called Me at 2 a. m.: ‘Grisha, Come to Me, Let’s Speak – I have Sleeplessness’...’. *Facts*. 2015. July 7. [viewed 30 May, 2020]. Available from: <https://fakty.ua/202353-grigoriy-chapkis-chasto-virskij-zvonil-mne-chasa-v-dva-nochi-grisha-zajdi-pogovorim-u-menya-bessonnica> [in Russian].

SUMMARY

The activity of the State Honoured Academic Dance Ensemble of Ukraine through the lens of the secret service observations by the state security bodies of the Ukrainian SSR is described in the article. It is revealed, that the state security agencies have carried out thorough ideological training of the whole team on the eve of the tour in order to influence the ideological world-view of Ukrainian emigrants, living abroad. Moreover, a conceptual group consisting of the tour participants has been formed. It has to carry out propaganda work in personal communication with former compatriots and distribute special literature. Particular attention is paid to the analysis of the investigation case of Oleksiy Virsky (Pavlo Virsky brother), arrested and shot in 1937 in Odesa during the 'Great Purge', introduced by the head of the USSR NKVD M. Yezhov. Its purpose consists in the 'cleansing' of the Party cadres from the so-called 'Right-Wing Trotskyi Secret Work'.

It is emphasized in the published work that the famous Ukrainian choreographer Pavlo Virsky has been doomed to live and work in difficult political and ideological time. During those twenty years, when Virsky family has been called 'enemies of the people', despite of the psychological depression and moral pressure, Pavlo Pavlovych creates his best works on the stage of T. Shevchenko Kyiv Opera and Ballet Theater and the State Dance Ensemble of the Ukrainian SSR. It is known that he has taken care of his nephew – the son of Oleksiy Virsky, supported his parents morally and financially for the whole life. As the artistic director of the most famous choreographic group in Ukraine, P. Virsky has been responsible not only for its repertoire, but also for all the events happened with the dancers during the tours. He has to justify himself and defend the artists against the state security services and leading party bodies of the Ukrainian SSR. The analyzed documents from the Branch State Archives of the Security Service of Ukraine funds show P. Virsky as a strong-willed and courageous man devoted himself to art despite of the personal losses and pressure from the ideological system of those years.

Keywords: Pavlo Virsky, Dance Ensemble of the Ukrainian SSR, State Security Service, repressions.